

Власенко О.М. Тенденції гуманізму в умовах діяльності чеських рухів // Теорія і практика чеських рухів на Волині: духовний феномен: збірник наукових праць / за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – 192 с. – С.155-161

ТЕНДЕНЦІЇ ГУМАНІЗМУ В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕСЬКИХ РУХІВ

Проблема гуманізму є вічним супутником розвитку людської історії. Гуманізм сьогодні розглядається як базисна культурна цінність епохи. Будь-які зміни в освіті, культурі та суспільстві відбуваються під знаком впровадження ідей гуманізму. У понятті гуманізм виражається система поглядів, що визнають цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток та прояв своїх здібностей, людини, яка вважає благо інших критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності, бажаною нормою відносин між людьми. Те, що зазвичай називають гуманним ставленням до людей – все хороше й добре, що ми бажаємо або робимо для інших – не вичерпує сенсу гуманізму як певної філософської концепції людини, яка відповідає на питання, як бути справжньою людиною, в чому полягає справжня людяність.

Гуманізм, власне, і є визнанням в людині іншої віри і культури в усьому рівною собі і настільки ж повноцінною істотою (В.Межуєв). Визнання рівності людей у поліетнічному суспільстві є важливим принципом справжньої людяності (гуманізму) і важливим інструментом регулювання відносин між людьми. З цього положення випливає інший важливий принцип гуманізму - визнання того, що люди від природи мають рівні права. Природа створила нас для того, щоб ми розділяли між собою всю сукупність прав і користувалися ними всі спільно [3].

Важливим принципом гуманізму й людяності є дотримання справедливості й дружелюбності, які не переслідують жодної користі. Принцип справедливості й дружелюбності є цінностями самі по собі. І якщо ігнорується їх самоцінність, як елементів гуманізму, то зникає й сам гуманізм як принцип регуляції відносин між людьми і як явище суспільного життя.

С.Шевченко зазначає, що концепція багатокультурного суспільства зумовлює потребу виховання самобутності та різноманітності громадян держави, формування поваги та почуття гідності у представників усіх культур незалежно від расового або етнічного походження, віросповідання.

Повноцінна участь національної меншини у житті суспільства є важливою умовою розвитку нашої країни, важливим фактором у світовому співробітництві. Питання меншин невід'ємно від суспільних цінностей – інтеграції, мультикультуралізму, антидискримінації, діалогу та толерантності. Необхідність у розумінні та повазі культурної, етнічної та мовної неоднорідності населення виникає та усвідомлюється практично у будь-якій країні, а вміння знаходити та проводити в життя стратегії, які гарантують співіснування людей різного походження, мови або релігії, є об'єктивною вимогою, яке сучасне життя пред'являє будь-якому суспільству (О.Батанов).

Осмислення феномену духовності в діяльності чеських рухів ХХ століття пов'язане з прагненням вийти за межі стандартних уявлень, згідно з якими духовність – лише категорія релігії, та віднайти нові засади її аналізу.

Духовність чеських рухів, зокрема гуманізм, рівність, справедливість, моральність представників чеської національної меншини – це ті рівні розвитку особистості кожної людини й суспільства, які є консолідуючою засадою, здатною об'єднати український і чеський народи; це сила, що покликана забезпечити громадянський мир і злагоду в суспільстві. Проте не в усіх країнах, які стають на шлях демократії, духовні цінності особистості, активних лідерів суспільства та представників національних меншин швидко набирають розвинених форм, але, водночас, немає країни, де б не існувало окремих духовних елементів демократії або хоча б прагнення до їх реалізації в процесі життєдіяльності.

Демократія в полікультурному суспільстві відкриває перед людством безмежні можливості, але й породжує низку проблем, про які слід пам'ятати, щоб на них реагувати.

Зупинимось детальніше на філософських, політичних та соціальних поглядах Т.Г.Масарика, відомого політичного діяча Чехії,

чия діяльність яскраво вплинула на чеські рухи на Волині на початку ХХ століття.

Будучи прихильником панславізму, Т.Г.Масарик виступив за програму культурної й духовної співпраці народів, а згодом відтінок панславізму почав носити масовий політичний характер [4, с.267].

Політичний лідер чеських рухів початку ХХ століття був переконаний, що недостатньо вимагати лише любові до народу й батьківщини, народу необхідна свідомо любов, продумана культурна програма. Створити таку національну програму Т.Г.Масарик прагнув ще до Першої світової війни, оскільки часто виникали суперечки й боротьба навколо цінності чеської національності. Він писав «... в мене немає сумнівів, що тепер, коли ми політично вільні, у нас будуть більші можливості послідовно займатися настільки бажаною філософією культури й національності» [4, с.267]. «Я часто звертав увагу на те, що кожне питання про меншини є особливим питанням і не схожим на інші питання про національні меншини» [4, с.274].

Гуманізм за Т.Г.Масариком передбачає любов до свого народу, яка виключає ненависть до інших. Природно, що національність визначається мовою, оскільки мова безперечно є вираженням духу народу. Національність, вид й характер народу виражається в усіх духовних й культурних прагненнях.

Чеські рухи початку ХХ століття виступали за культурний синтез суспільства, який був би синтезом культурних елементів різних народів, зокрема народів, які проживали на території України, і саме чеська національна меншина, в такому випадку, мала важливе й почесне завдання [4, с. 281-282].

Ідея гуманного ставлення до інших чітко прослідковується в діяльності чеських громадсько-культурних та спортивних товариств на території Волині (товариство Я.А.Коменського, Чесько-Слов'янське товариство «Бесіда», Сокіл, Чеська Матіца Шкільна), які створювали чеські бібліотеки, відкривали чеські національні школи, засновували часописи «Руський чех», «Чехослован», «Чехословак», «Krajnské listy», «Hlašatel», підтримували народні традиції.

Представники чеських рухів ХХ століття – Ян Волф, В.Вондрак, Я.Гашек, А.Дуда, Г.Індржішек, Ф.Коваржик, В.Кноп (Я.Влчек), Ф.Колачік, І.Лізале (В.Брож) Т.Г.Масарик, Ф.Пісецький, А.Поспішил,

Й.Рейзек, С.Чех, А.Шварц та багато інших – відстоювали ідею рівності й братерства народів Західної та Східної Європи, при всій любові до власного народу, засуджували національний шовінізм.

Т.Г.Масарик писав, що «людство не є для нас поняттям абстрактним, а, навпаки, конкретним, практичним, немає й не може бути рівності й справедливості в світі без народності; гуманність вимагає позитивної любові до батьківщини й народу, вона відкидає ненависть до інших народів» [4, с.335].

Чеські рухи морально дозволені й необхідні; гуманізм виключає лише війну наступальну, спрямований проти насильства, але, в той же час, гуманність народу не повинна бути лише словом на папері, а безперервною дією, енергією. Розмірковуючи про гуманістичний ідеал чехів, Т.Г.Масарик писав, що «чехи й словаки не наділені від природи особливо милим, лагідним характером, навпаки, поряд з душевною м'якістю, спостерігається твердість характеру, безпосередність і відвертість [4, с.335]

Деталізуючи діяльність чеських рухів на Волині у ХХ столітті, не можна не згадати участь волинських чехів у складі 1-го Чехословацького армійського корпусу радянської армії під час Другої світової війни; волонтерство волинських чехів, фінансування військових чеських бригад; створення чеських груп опору, регулярних та партизанських загонів; організацію Чеського і Словацького легіону (з вересня 1939 р., Людвіг Свобода); постійну боротьбу з окупаційним режимом на Волині.

Особливе захоплення викликає створення на Волині організації «Бланік» (13 червня 1943 р., Владімір Кноп, псевдонім Я. Влчек), метою якої було підірвати діяльність в тилу німецької армії; відкрита боротьба зі зброєю в руках проти німців та їх помічників [6].

Маючи незламну силу волі, стійкі переконання, вірність як ідеалам чеського народу, так і українській землі, волинські чехи, вступаючи до таємної організації, зобов'язувалися до останньої краплини крові вести боротьбу за звільнення своєї батьківщини; інформувати чеське та місцеве українське населення щодо подій на фронтах, міжнародної ситуації та щодо дій чеських партизанів на Волині.

Організатори «Бланік» 24 жовтня 1943 р. видали Декларацію чехів

України, в якій визначали свої політичні погляди в складних умовах національної та політичної боротьби на Волині [6].

Активне політичне й соціальне життя волинських чехів сприяло виникненню своєрідного синтезу етнічної чеської (походження, мова, релігія, територія проживання, традиції, звичаї тощо) й національної ідентичності (самоідентифікації чехів як самобутньої спільноти з українцями, проживаючи разом на спільній історичній території, спілкуючись як чеською, так і українською мовами, маючи вже спільну історичну пам'ять, цінності, культуру, традиції та національну ідею).

Волинські чехи, вважаючи себе невід'ємною частиною чеського народу, незважаючи на те, що декілька поколінь волинських чехів вже народилося на Волині, змогли поєднати любов до далекої батьківщини, Чехії, зберегти народні звичаї, мову, культуру, та гуманне, толерантне, альтруїстичне ставлення до своєї нової батьківщини.

Література

1. Алмаші М. Захист прав національних меншин в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. «Конституційне право» / М. М. Алмаші. – К., 2004. – 19 с.
2. Вопросы меньшинств в Республике Беларусь, Европе и мире / Европейский центр по вопросам меньшинств ; сост., авт. предисл. А. Осипов, А. Василевич. – Минск : Медисонт, 2012
3. Кушніренко І. Міжнаціональна толерантність в політичному процесі сучасної України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / І. Ю. Кушніренко. – О., 2008. – 18 с.
4. Масарик Т.Г. – Президент Чехословацкой республики. Мировая революция воспоминания. – Пер. Н. Мельникова-Папоушек. – Прага, 1927. – 392 с.
5. Общий свод по империи результатов разработки данных первой всеобщей переписи населения, произведенной 28 января 1897 года / под ред. Н.А.Тройницкого. – СПб., 19051. – Т. 2. – Таб. XII.

6. Рейзек Й. Не зрадіми «Бланік» / Йозеф Рейзек // Чехи і Дубенщина : матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф. (м. Дубно, 9 груд. 2011 р.). – Дубно, 2011. – С. 72–85.

7. Шульга С. А. Політика Російського уряду щодо чеських імігрантів у 70–90-х рр. ХІХ ст. / С. А. Шульга // Зб. навч.-метод. і наук. ст. іст. ф-ту ВДУ ім. Лесі Українки. – Вип. 2. – Луцьк : [б. в.], 1997. – С. 24–27.